

Kūno konstravimas vartojimo visuomenėje

GUNDYMAS NEMIRTINGUMU: KŪNAS KAIP PREKĖ IR IŠTEKLIUS

Vytautas Rubavičius

Kultūros, filosofijos ir meno institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
El. paštas: kfmi@kfmi.lt

Postmoderniojo filosofavimo lauke išplito kūno ir su kūnu susijusių sąvokų tinklas, nužymintis esminius dabarties būvio bruožus. Kūnas tapo kultūros ekonomikos vaizdinių generatoriumi, o sykiu kūnas žymi naują kapitalizmo raidos stadiją: globalizacinė geografinė ir kultūrinė kapitalizmo ekspansija pereina į informacinę genetinę ekspansiją. Kūno „teritorijoje“ nustatomi kaitūs suprekinimo galios santykių riboženkliai, tačiau tie patys santykiai peržengia visokias kultūrinės teritorines apibrėžtis ir kreipia į neišsemiamų biogenetinių turtų klodus, kuriems nusavinti ir įsisavinti pasitelkiamos informacinių, nanoinžinerijos ir genų inžinerijos technologijų pagrindu kuriamos protingomis vadinamos mašinos. Privačios nuosavybės santykiams apėmus gamtos genetinius turtus ir pavertus juos ištekliais, pažinimo subjektas įvykdo išsikeltą Visatos sekuliarizavimo tikslą – jis pats, kaip genų savininkas ir gamintojas, vilioja žmones amžinai jų genetinių informacinių klonų pavidalais, kuriuos bus galima išlaikyti bet kurioje Visatos vietoje. Žmogaus suprekinimas ir suišteklėjimas – tai du vienas kitą palaikantys ir vienas kitą skatinantys kapitalizmo saviraidos procesai, kurie visuotiniu būdu apsi-reiškia postmodernybėje. Gundymas „nemirtingumu“, kuris nepaprastai sustiprės įvaldžius genetinį kodą (pažymėtina kodo tema meninėje gamyboje), yra postmodernioji galios valdyti apraiška, neišvengiamai išskirstanti žmoniją pagal individų galimybes siekti „nemirtingumo“ ir jį įgyti.

Pagrindiniai žodžiai: bioištekliai, kūnas, nemirtingumas, patentavimas, postmodernybė, suišteklėjimas, suprekinimas.

I

Nemirtingumas – seniausia žmogaus svajonė, akinanti jį ieškoti vis naujų bendravimo su anapusinėmis galiomis būdų stengiantis iš jų išpešti ilgaamžiškumo „receptą“ ar pažadą. Ta svajonė skatino žmogų valdyti kosminės energijos srautus, kad pastarieji teiktų kūnui pa-

pildomą gyvybinę galią. Ieškodamas nemirtingumo eliksyro ar akmens, žmogus tyrė gamtą ir savo kūną, dėdamas pamatus tiems dalykams, kuriuos šiuo metu vadiname gamtotyra ir medicina. Nemirtingumo paieškos, kaip ir alchemijos bei žmogaus kūniško pavidalo įveikos praktikos, būdingos visoms civilizacijoms,

nepaisant jas skiriančių bruožų ar įtaigujamų neperžengiamų skirtingumų. Galima vardyti daugybę įvairiausiuose pasaulio regionuose paplitusių pasakojimų apie valdovų kovas dėl žinančių nemirtingumo paslaptis išminčių, apie niekam nežinomus, tačiau pagarsėjusius ir daugybę žmonių keliauti pašaukusius nemirtingųjų miestus ar vietas, kurios sudaro savitą pasaulio geografijos atmainą. Tie pasakojimai liudija nemirtingumo idėjos gyvybingumą ir jos teikiamą galią tiems, kurie sugėbėdavo tą idėją pasitelkti savo tikslams. Įvairių regionų mitologijos liudija, jog asmeninio kūniško bei dvasiško nemirtingumo idėja buvo reikšminga reguliuojant bendruomenių gyvenimą ir įtvirtinant dorovės supratimą. Graikų dievai nemirtingumą suteikdavo didvyriams už atliktus žygdarbius. Nemirtingumas tiems dievams būdingas ir kaip esminis jų bruožas, ir kaip tam tikromis sąlygomis galima perduoti „gėrybė“. Monoteistinėse religijose nemirtingumas laikomas Dievo atributu, kuris vienaip ar kitaip apsieiškia per nemirtingą sielą. Nemirtingumo idėja skleidžiasi plačiu nemirtingumo sampratų spektru – kūniškas, dvasinis, reinkarnacinis, prisikėlimo, idealusis (I. Kantas) ir kitokie nemirtingumai, palaikomi religinių tradicijų, ezoterinių ir literatūros tekstų, meninių vaizdinių ir filosofinių sistemų.

Naujieji laikai vis labiau atsiriboja nuo religinio, nemoksliško mąstymo, nuo religinės pasaulėjautos ir pasaulėvaizdžio, taip pat nuo tikėjimo simboliais grindžiamos kultūros – tai tiesiog praeities atgyvenos, kurias reikia visais būdais išgyvendinti. Naujieji laikai teigia ir įtvirtina žmogaus gyvenamojo pasaulio sekularizacijos ir mokslinio racionalumo nuostatą. Tad nemirtingumo idėja išstumiamą į kultūros pakraščius. Tačiau idėjos išstūmimas nėra paprastas jos sunaikinimas, nes iš kultūros

neįmanoma visiškai ištrinti buvusių gyvybingų ir svarbių dalykų. Kultūra išsaugo visokių buvusių socialinių santykių ir jų simbolių pavidalų pėdsakus, kurie tam tikromis sąlygomis atgyja įgaudami netikėčiausias, pavyzdžiui, kapitalistinio feodalizmo ar socialistinės vergvaldystės pavidalus. Sekularizacijos ir mokslinio racionalumo įtvirtinimo vyksmas išstumia nemirtingumo idėją iš visuomenės sąmonės, tačiau išstumia ar ištrina taip, kad kultūroje palieka gyvybingą stokos įrantą, kuri negali nei išnykti, nei užsitraukti. Kaip galėtume suvokti šią įrantą? Sekularizacija ir mokslinė pasaulėžvalga išstumia Dievą kartu su esminiu jo nemirtingumo atributu, tačiau Vakarų civilizacijoje išlieka esminis, nors ir paneigiamas ryšys su Dievu per Dievo suteiktą žmogui galią ir teisę: „Veiskitės ir dauginkitės, ir pripildykite žemę, ir ją paverkite, ir viešpataukite jūros žuvims ir dangaus paukščiams, ir visiems gyvuliams, kurie kruta ant žemės“ (Pr. 1, 28). Įgalinimo viešpatauti žemėje, ją valdyti ir ją naudoti savo tikslams (o žmogus neišvengiamai nustato savo tikslus, nes jam būdinga laisva valia) neįmanoma panaikinti – jis gali būti perkeistas žmogui prisiimant dieviškus atributus ir galias. Sekularizacinis Dievo išstūmimas – dieviškos kūrybos programą iššifruojančio ir tos kūrybos galią susiteikiančio žmogaus paveiklo įtvirtinimas. Šį vyksmą galima įsivaizduoti taip: moderniaisiais laikais buvimą „nesančio Dievo akivaizdoje“ (M. Heideggeris) išgyvenęs žmogus perima nemirtingumo atributą ir galią savo kuriamomis info-, bio-, neuro-, nanotechnologijomis. Galimybę įvaldyti nemirtingumą (gundymas ir ideologija) teikia kapitalizmo sistemos raida, kuriai būdingas vis esmingesnis mokslo, technologijų ir industrijos susisaistymas, virstantis vientisu procesu. Kapitalizmo raidoje išryškėjo aiškus kryptingumas – informacinių, genų modifika-

vimo ir biotechnologijų plėtra. Kad ir kaip interpretuotume sekularizacinį Dievo išstūmimo iš žmogaus gyvenamojo pasaulio, Jo trynimo iš visuomenės gyvenimo ir žmogaus paveiklo įtvirtinimo nesančio Dievo vietoje vyksmą, drįstume teigti, jog šiuo metu ryškėja žmogaus tikslas nusavinti ir įsisavinti dieviškąjį nemirtingumo atributą.

II

Kūniško, materialaus nemirtingumo idėja ir jos palaikomas gundymas nemirtingumu, kaip vis reikšmingesniu tampantis visuomeninės sąmonės reguliavimo principas, skleidžiasi tuo dabarties metu, kuris įvardijamas postmodernybe: nesvarbu – teigiant tam tikrus postmodernybės bruožus, jų radikalią skirtį modernybės atžvilgiu ar neigiant postmodernybę kaip ideologinį sureliatyvintos ir dekonstrukcija užkrėstos sąmonės konstrukta ir iškeliant modernybės projekto „neužbaigtumą“. Kad ir kaip žvelgtume į postmodernybę – neišvengiamai ieškome esminių dabarties bruožų ir siejame juos su kapitalizmo raida, toje raidoje ryškėjančiomis ar numanomomis slinktimis bei stadijomis. Jau nekelia didelių diskusijų modernybės ar naujųjų laikų supratimas ir modernybėje išskiriamas industrinio kapitalizmo tarpsnis, kuriam būdinga darbo jėgos formavimas ir suprekinimas. Galima išskirti ir kitą kapitalizmo raidos tarpsnį, kuriam būdingas aplinkos, žmonių santykių ir kultūros suprekinimas. Pastarasis tarpsnis įvardijamas vartojimo ir vartotojų kapitalizmu. Daugelis įvairių sričių tyrėjų sutaria dėl 8-ojo praeito amžiaus dešimtmečio svarbos – jame įžiūrimos kapitalizmo sisteminės slinkties prielaidos, siejamos su informacijos ir komunikacijos technologijų, masmedijų, biotechnologijų įsigalėjimu, taip pat atitinkamų visuomenės vaizdinių – reginio, žinijos, tinklo ir pan. – išpliti-

mu. Nesiimdamas svarstyti, kiek pagrįstas yra šio dešimtmečio išskyrimas, nes gana pagrįstai jį galima kiek atkelti, kaip argumentą pasitelksiu išsamiausiai XX a. kapitalizmo slinktis ir kapitalizmo ištakas gvildenusio G. Arrighi'o samprotavimus: „Daugelio buvo nurodyti apie 1970-uosius išryškėję kapitalizmo lokalinį ir globalinį funkcionavimą apėmę pokyčiai, nors dėl tikslesnių apibrėžčių kol kas dar kiek ginčijamasi. Tačiau sparčiai daugėja veikalų, kurie teigia tuos pokyčius kreipiant į kažkokį esminį virsmą“ (Arrighi 1996: 1). Praėjus porai dešimtmečių po vykusių įnirtingų ginčų dėl postmodernizmo, reikia pripažinti, jog teisūs buvo kapitalizmo slinkties metą pajautę ir bandę jį nusakyti filosofai bei įvairių socialinio gyvenimo sričių tyrėjai, aiškinę, jog Vakarų visuomenės išgyvena sisteminę kultūros pasikeitimą, apimančią pojūčius ir pajautas, kultūrinę ir socialines praktikas, mokslinę ir filosofinę diskursą (Huysens 1984). Mūsų plėtojamos temos atžvilgiu dabarties kapitalizmą galėtume nusakyti kaip informacijos, žmogaus kūno ir genetinės medžiagos suprekinimo metą. Suprantama, toks nusakymas yra gana sąlygiškas, tačiau mums svarbu paryškinti kapitalizmo slinkties pobūdį, tos slinkties „dvasios“ bei logikos, kuri skatina suprekinimo sklaidą, bruožus. Kaip tik naujos suprekinimo „sritys“, manytume, patvirtina postmodernybe įvardijamos slinkties vyksmą. Suprekinimo sklaidai gvildinti pasitelksime Karlo Marxo ir Martino Heideggerio įžvalgas, apibendrinamas suprekinimo ir suišteklavimo sąvokomis, nužyminčiomis skirtingus, tačiau glaudžiai susijusius ir vienas kitą palaikančius kapitalizmo saviraidos procesus. Tie procesai nustato kultūrų ir visuomenių gyvavimo gaires, kurios įsitvirtina pasaulėžiūrų pavidalais, grindžiančiais socialiniussantykius ir kildinančiais žmonių saviugdąs vertybes, institucines

auklėjimo ir lavinimo sistemas. Juk požiūris į save kaip į „paslaugų teikėją“ ar „žmogiškųjų išteklių“ kruopelytę tampa tokiu saviakivaizdžiu dalyku, kad nebepaskatina nė menkiausio refleksijos, juolab savirefleksijos, raibulio. Šitai rodo, jog žmogus gyvenimo ir saviraiškos, kurią jis dar iš įpročio kildina iš „vidinio pasaulio“, jau nebeįsivaizduoja jokia kitokia, tik vien prekinė forma. K. Marxas ir M. Heideggeris pateikė, sakytume, apibendrinamus kapitalizmo ar naujųjų laikų raidos teorinius vaizdinius, nusakančius tam tikrą raidos logiką, kuri įsigyvendina suprekinant ir suištekinant žmogaus gyvenamą ir jo suvokiamą pasaulį, taip pat visas jo dvasinės ir praktinės veiklos galias, apraiškas ir rezultatus. Nesiaiškinsime, ar kaip nors K. Marxo mintys veikė M. Heideggerio įsimąstymą į Būties istoriškumą ir Vakarų metafizikos iškilimą bei įsivyravimą, – mus domina dvi kapitalizmo suvokimo ir aiškinimo plotmės. Bendrais bruožais tas plotmes galėtume nusakyti taip: K. Marxas iš ekonominių ir socialinių santykių „ištraukė“ kapitalizmo raidos logiką, kuri reiškiasi kapitalo galios pavidalu. Kapitalas per suprekinimą visą žmogaus gyvenamąjį pasaulį pajungia kapitalo begalinio kaupimo tikslui, nustatančiam žmogaus veiklos ir jo savikūros sąlygas bei gaires. M. Heideggeris, apmąstydamas Vakarų filosofijos ir metafizikos istoriją būties prasmės požiūriu, aptiko Būties raidos logikos pėdsakus – tos logikos, kuri naujaisiais laikais skleidžiasi kaip mokslo, technikos ir gamybos vienijimasis apskaičiuojamojo projektavimo vyksme, žmogaus gyvenamąjį pasaulį ir jį patį paverčiančiame žaliavomis ir ištekliais.

III

Gvildendami K. Marxo teorines išvalgas, siejime jas suprekinimo atžvilgiu, sykiu paryškindami pranašišką išvalgų aspektą, kurį, many-

tume, patvirtina vartojimo kapitalizmo ir vartojimo visuomenės iškilimas. Susiklostė tradicija iškelti marksizmo ekonomizmą – visuomenės gyvenimas ir žmogaus būvis aiškunami remiantis gamybinėmis jėgomis ir gamybiniais santykiais, o tie santykiai ir jėgos nulemiančios socialinių santykių ir politinių institucijų pobūdį. Esama kitos pakraipos tyrėjų, iškeliančių lemiamą vadinamojo antstato poveikį ir reikšmę bazei. Mums svarbu pažymėti esminį K. Marxo aiškiai suvoktą tyrinėjimų „objekto“ – materialinės ir individų bei socialinių santykių gamybos – dvilypumą kapitalizmo sąlygomis. Materialinė gamyba nustato individo ir socialinių santykių gamybos gaires bei kildina pastarosios gamybos būdus – kultūrą, institucijas, vertybes. Esminis visus materialinės ir individų gamybos lygmenis „suvartantis“, senus prieštaringumus naikinantis ir naujus skirtingumus įtvirtinantis mediatorius yra prekinės gamybos produkto pavidalas. Materialinės gamybos tikslas yra vartojimui skirtas produktas, kuris tampa produktu tik suvartotas. Tad K. Marxo išvalgą galėtume nusakyti taip: kapitalistinės gamybos tikslas yra vartojimas. Vėlesnė kapitalizmo raida visiškai patvirtino šią išvalgą – kapitalistinė gamyba neišvengiamai kildina vartojimo ir vartotojų visuomenę, kurioje įsivyrąja vartojimo santykiai. K. Marxo teigimu, gamyba sukuria ne tik vartojamą daiktą, bet ir vartojimo būdą, vadinasi, ir vartojimo būdo subjektą (Marx 1974: 13). Kapitalistinė gamybos sistema kartu su produktu gamina žmogaus pojūčių struktūrą, o keičiantis gamybos būdui kinta ir ta struktūra. Galime teigti, jog rutuliojantis kapitalizmo sistemai žmogaus nuovokos ir pojūčiai vis glaudžiau susiaustomi su gamybos būdu, o tiksliau – su kapitalo „įgeidžiais“, kurie nulemti jo savidaugos, nepaliaujamo kaupimo imperatyvo.

Koks produktas gaminamas kapitalizmo sąlygomis? Prekė. Tad kapitalistinis gamybos būdas skleidžia ir įtvirtina prekinis santykius, kurie apima ir ypatingą gaminį – vartotoją. Vartotojas gaminamas ne tik kaip prekių santykių subjektas, bet ir kaip prekė. K. Marxas aiškino, jog kapitalizmo, kaip istorinio tarpsnio, nustatomos sąlygos skiriasi nuo kitų visuomeninių formacijų tuo, kad „gaminiai (arba veiklos) mainomi tik kaip prekės“ (Marx 1974: 61). Tokiomis sąlygomis prekiniai santykiai persmelkia visą žmogų – jo poreikius, gebėjimus, gyvenimo būdą, santykius su aplinka. Kapitalizmo sistema paskatina nepaprastą žmogaus poreikių ir gebėjimų įvairėjimą, tačiau sykiu tą asmenybės bruožų įvairovę pajungia vartojimui plėtoti ir intensyvinti. Kapitalistinei gamybai būdingą visuotinį prekių santykių bei prekinės formos įtvirtinimą ir vadiname suprekinimo vyksmu, kurį skatina suprekinimo galia. Šiandien akivaizdžiai regime, kaip ta galia pajungia vis naujas žmogaus veiklas ir jo gebėjimus – gyvename paslaugų rinkų pasaulyje ir esame ugdomi lavinti tokius gebėjimus, kurie būtų paklausūs esamose rinkose ar padėtų kurti naujas. Tačiau pagrindinis gebėjimas, nustatantis asmenybės saviugdą gaires, yra įvairiausias kultūros mechanizmais iškeliamas gebėjimas „prisitaikyti prie rinkos reikalavimų“, laiduojantis sistemos stabilumą ir atveriantis naujas plėtros galimybes. Išplečiant intelektinės nuosavybės supratimą, ryškėja tendencija įžvelgti ir išskirti vis smulkesnius žmogaus veiklos segmentus ir elementus, išradimus ir sumanymus, įtvirtinti jų nuosavybę kaip „autorystę“ ar patentuotą „išradimą“ (Amani, Coombe 2005: 153). Kapitalistinės gamybos produktas – vartotojas – kuria tokią kultūros, tad ir vertybių, sistemą, kuri skatina jį sąmoningai veikti kaip suprekinimo subjektui ne tik aplinkos, bet ir moderniu

vadinamo pasaulio bei egzistencinio būvio atžvilgiu. Subjekto refleksija įgauna suprekinančią kryptingumą ir tampa sąmoningai save rinkai teikiančios prekės savybe.

M. Heideggeris naujųjų laikų susiklostymą aiškina kaip ontologinį vyksmą, kuris iškelia objekto ir subjekto apibrėžtimi bei priešprieša grindžiamą gamtamokslinį pasaulio vaizdą, nustatantį naujas žmogaus gyvenamojo pasaulio ir žmogaus veiklos sąlygas. Pažintinis žmogaus santykis su aplinka ir pačiu saviimi pasitelkiamas gvildenant esminius būtiškojo vyksmo ypatumus. Kadangi gyvenama mokslinio pasaulio vaizdo sąlygomis, tai pirmiausia dera išsiaiškinti, kokie yra šiuolaikinio mokslo bruožai ir kaip jie radosi. Čia mes tik bendrais bruožais nusakysime M. Heideggerio minčių eigą, neišvengiamai ją supaprastindami. Žmogaus pažintinė, vėliau mokslinė virtusi veikla esmiškai susijusi su tyrinėjimu, kuris nukreipia į tam tikrą tyrinėjimų sritį, atveria ją tyrinėjimui ir „užmeta“ ant jos numatomų veiksmų ir atsakų planą. Toks santykis su tyrinėjimų sritimi susiklostė tik įsitvirtinus pažinimo subjekto supratimui ir tam subjektui pajungus sau nuo jo atskirtą pažintinų objektų pasaulį. Subjekto tyrinėjimo planui ar projektui tampa pavaldūs visi įvykiai, o pavaldumą laiduoja skaičiavimais grindžiamas matematinis žiūros pobūdis. Gamta tiriamą išskiriant tyrinėjimų sritis ir veikiant jose pasitelkus skaičiavimais grindžiamus matavimus. Iš mokslinio tyrimo matematiškumo, kuris yra esminis subjekto pažintinės veiklos bruožas, kyla pažinimo eksperimentiškumas, todėl M. Heideggeris apibendrinamas teigia, jog naujųjų laikų tiriamasis eksperimentavimas skleidžiasi jam apibrėžtį ir matą teikiančio „tikslaus gamtos projekto rėmuose ir (yra) šiam projektui pavaldus“ (Heidegger 1992: 142). Mokslinis pažinimas subjekto ir objekto

priešpriešos sąlygomis, tiriamą dalyką paversdamas tyrimo objektu ir išskirdamas vis daugiau tyrinėjimo sričių, suobjektina vis daugiau pasaulio. O ištirti objektai tampa galimais naudoti objektais.

Mokslinė pažintinė veikla neįgautų tokios galios, jei nesusisietų su praktine žmogaus veikla, kuri naujaisiais laikais tapo gamybine veikla. Gamyba taip visapusiškai pasitelkia mokslą, kad mokslas virsta gamybinu. Tą sueitį laiduoja mokslinis pasaulio vaizdas. Galima prisiminti, jog esminį mokslo gamybiškumą, mokslinių laimėjimų svarbą industrinio kapitalizmo plėtrai, taip pat rinkų kūrimuisi kitados jau buvo paryškinęs ir aptaręs K. Marxas.

Žmogaus tapsmas subjektu sutvirtino naujųjų laikų, sakytume, ontologinę struktūrą, kuri lemia dabarties gyvenamojo meto ypatumus. Žmogui virstant subjektu pasikeičia ir pasaulis – jis tampa subjekto priešstatomu ir galimu naudoti vaizdu. Subjektas prieš save stato tokį pasaulio vaizdą, kuriuo pasaulis suobjektinamas taip, kad jau yra galimas pulti ir užimti. Mokslinė gamybinė veikla ir yra pasaulio puolimas jį suobjektinant, lygiai kaip pasaulio nusiaubimas įtvirtinant suobjektintose srityse mokslinius gamybinius santykius. Suobjektindamas pasaulį mokslinis tyrimas jį išslaptina, o išslaptinimo gaminius-rezultatus panaudoja tolesniam pasaulio užgrobimui ir nusiaubimui. Toks žmogaus santykis su gamta ir pasauliu, pasaulio išsislaptinimas subjektui objektyviais gamybinio mokslo duomenimis yra būtiškas, likimiškas, nuo subjekto valios nepriklausomas vyksmas. Būtis išsislaptina per objektyvią mokslinę techninę gamybą. Naujųjų laikų mokslas gamina objektyviąją tiesą, kuria subjektas valdo pasaulį ir save kaip nepaliaujamai objektinamą ypatingą tikrovės sritį. Galima sakyti ir taip: objektyvioji tiesa yra įrankis ir ginklas, kuriuo subjektas puola ir nu-

siaubia pasaulį, taip pat save. Gamybinis mokslo pobūdis visą tyrinėjamą ir žvalgomą pasaulį verčia pažintomis ir galimomis panaudoti, perdirbti žaliavomis.

Įsiviešpataujant mokslinės gamybos veiklai, objektiškumo ir objektyvumo sritis įtraukia ir prieš stovėjusią subjektiškumo ir subjektyvumo sritį. Šitai žymi metafizikos užbaigos metą. Tad tiek gamta, tiek ir subjektas tampa ne tik gaminiu, bet ir žaliavomis mokslinės gamybos poreikiams. Tokią subjektu virtusio žmogaus būseną M. Heideggeris nusako žūties ir pabaigos nuotaikas kildinančiomis metaforiškais sąvokomis. Būties apleistas metafizikos užbaigos žmogus „jau nebeslepia savo pobūdžio – būti svarbiausia žaliava“ (Ten pat, 283). Tad būtiškasis naujųjų laikų vyksmas, per mokslinės gamybos veiklą objektyviai objektinantis žmogaus gyvenamąjį pasaulį, galimas nusakyti kaip pasaulio ir žmogaus suišteklėjimas. Naujos žmogaus suišteklėjimo galimybės skleidžiasi kaip tik postmodernybėje, kapitalistinei gamybai skverbiantis į kūną, genus ir gyvybę.

IV

K. Marxo ir M. Heideggerio nužymėtos kapitalizmo raidos trajektorijos, kurias subendriname suprekinimo ir suišteklėjimo sąvokomis, susisieja žmoguje – prekėje ir ištekliuose. Postmodernybę galima suvokti kaip tokį būvį, kuriame pasklinda nauji prekiniai žmogaus ir jo gyvenimo būdų pavidalai ir aptinkami jame glūdintys nesenkantys ištekliai – organai, audiniai, skysčiai ir galop genai. Suprekinimo ir suišteklėjimo vyksmai savaip marginalizuoja žūties ar užbaigos nuotaikas, skleidami gundymą nemirtingumu. Subjektas sugražinamas į kūną, kaip juslinių išgyvenimų bei patirčių, taip pat gyvenimo būdų saugyklą, trinant jo

subjektinį vaizdinį. Dekartiškoji subjekto samprata, kuri padėjo pamatus naujųjų laikų mokslui, marginalizavo kūną, atskirdama jį nuo racionalios pažintinės galios subjekto. Kapitalizmo raidoje tas marginalizuotas kūnas pirmiausia buvo suprekinamas kaip darbo jėga. Subjekto sugražinimą į kūną liudija tai, kad kūnas ir su juo susijusios sąvokos bei žodžiai „grįžo“ į filosofinį diskursą – tapo pagrindinėmis postmoderniojo filosofavimo sąvokomis. Tad galima teigti, jog postmodernybei būdingas „kūno sugrįžimas“. Naują požiūrį į žmogaus kūną ir jo reikšmę filosofijai pažymėjo M. Foucault, aiškindamas, jog kūnas yra įrašytų įvykių paviršius (užfiksuotas ir nužymėtas kalbos, o idėjų ištriptas), taip pat išskaidytas, tačiau substancinės vienybės iliuziją teigiančios savasties raiškos vieta (Foucault 1977: 148). Dvasinė gelmė, taip pat fiziologiniai procesai (jau seniau sukultūrinti ir sumeninti, o pastaruoju metu sugamybinti, vadinasi, suprekininti) ištraukiami į kūno paviršių, į „tiesioginio“ daiktiško sąlyčio su socialine ir kitokia aplinka sritį, kurios žemėlapij nustato ir nepaliaujamai peržymi socialinių ir rinkos galių kova, o tiksliau – kapitalo metamorfozės. Netekęs dvasinės gelmės kūnas įgauna kitą – nesenkančių genetinių ir biologinių išteklių – gelmę, kuriai būdingas vienas esminis ypatumas, skiriantis ją nuo gamtos pasaulio. Kaip galėtume nusakyti tą ypatumą? Genetiniai ir jais grindžiami ištekliai atiduodami privačios nuosavybės valdžion. Skirtumą geriau išsąmonintume įsivaizduodami, jog Mendelejevo elementų lentelėje pažymėti elementai yra tokia pat privati nuosavybė kaip ir genomo sudedamosios dalys. Naujų kūno išteklių užgrobimas ir eksploatavimas vyksta plėtojant ir įtvirtinant genetinį diskursą. Drįstume manyti, jog šių išteklių nusavinimas ir suprekinimas yra postmodernioji žmogaus suprekinimo apraiška.

Tačiau suprekinimo procesas vyksta nuslepiant jį pagrindine XIX ir XX amžių idėja – žmonijos išlaisvinimu, nes, pasak J.-F. Lyotard'o, „laisvės pažadas kiekvienam yra pažangos horizontas ir jo legitimavimas“ (Lyotard 1993: 82). O nemirtingumas būtų pats tikriausias ir galutinis žmogaus išlaisvinimas ne tik iš visokių sociokultūrinių pančių, bet ir iš laiko „nelaisvės“.

Kūniško nemirtingumo galimybę skatina naujaisi laimėjimai biotechnologijų, klonavimo, taip pat informacinių žmogaus pavidalų kūrimo srityse. Gundymo nemirtingumu galima stiprėti, taip pat įvairiausioms „nemirtingoms“ būtybėms pasklisti padėjo tam tikri postmodernybės, tiksliau, postmodernizacijos bruožai, kurie plačiai aptariamai mokslininkų ir filosofų. Postmodernybė nusakoma nepaprastu populiariosios kultūros išplitimu, naikinančiu vieną esminių modernybės ramsčių – aukštosios ir masinės, populiariosios kultūrų skyrimą, palaikiusį vertybinę sociokultūrinės hierarchijos nuovoką. Dviejų kultūros sričių skirtumo nykimą lėmė suprekinimo vyksmas – kultūra paverčiama nesenkančių ženklų ir vaizdinių išteklių sritimi ir kultūros prekės imamos gaminti pasaulinėms kultūros rinkoms. Visos kultūros prekės gaminamos vartoti, tad vartojimas, jo apimtis ima lemti prekės kokybę. Kitas svarbus postmodernybės bruožas yra įvairiausių kultūrų, taip pat jomis grindžiamų tapatumų „prikėlimas“ atsižvelgiant į kultūrinės gamybos ir kultūros rinkų poreikius. Rinkai tiekiami įvairiausių kultūrinių chimėrų, kurios pratina vartotojus prie keisčiausių būtybių – monstrų, dvasių, atgimėlių, nemirtingųjų, klonų, ir kt., juolab kad ir filosofijoje vis labiau plinta „keisto tapatumo“ (*queer identity*) ir *techno sapiens* diskursas.

Įvairius postmodernybės bruožus sieja bendresnės įsivyraujantios informacijos ir ko-

munikacijos struktūros, kurios vis labiau pakeičia socialines struktūras (Lash 2002: 46). Tose postmodernizacijos vyksmo įtvirtinamose struktūrose skleidžiasi technologinis refleksyvumas, kuris teorinius svarstymus visada pajungia praktiniams tikslams. Šitai nulemia M. Heideggerio gvildentas mokslinės technologinės gamybos pobūdis. Technologiniam refleksyvumui nepaprastai parankus genetinis pasaulio aiškinimas – visas pasaulis tarsi sutraukiamas į žmogaus genus, kurie tampa gyvybės paslapties, evoliucijos ir žmogaus ateities aiškinimo principu, teikiančiu galią gaminti reikiamą žmogaus pavidalą ir jo ateitį. Visuotinėje informacinėje komunikacinėje struktūroje žmogus jau niekaip negali nustatyti tokia savimonės vietą, kuri leistų jam suabejoti skleidžiama informacija – žmogus tiesiog vartoja informaciją, nes pats veikia kaip struktūros elementas, o informacijos tikrumą laiduoja perdavimo sistema. Informacijos vartojimo režimas nekuria sąlygų suabejoti to režimo tikslingumu ir jo nustatomais informacijos tikrumo, realumo ar pagrįstumo kriterijais.

Mūsų išskirti postmodernybės bruožai kuria nemirtingumo vaizdiniais ir nuojautoms palankią kultūrinę, intelektualinę ir pasaulėvaizdinę terpę, kurioje sparčiai plinta minėtas genetinis diskursas, jo nustatomos žmogaus ir jo gyvenamo pasaulio aiškinimo gairės. Genetinis pasaulėvaizdis išstumia iš žmonių sąmonės ankstesnius atominį ir kibernetinį, kuris pajungiamas genetiniam. Kodėl genetinis diskursas taip lengvai įveikia kitus pasaulio aiškinimo diskursus? Todėl, kad tiesiogiai kreipiasi į labiausiai žmogui rūpimus jo kūno dalykus – sveikatą ir ilgaamžiškumą. Žmogaus gabumai, jo tapatumas ir elgesys aiškinami genetiniais ypatumais, o biotechnologijos masinė moksliniais žmogaus genetinio gerinimo būdais ir priemonėmis. Postmoderniosios po-

puliariosios kultūros vaizdiniai ir vyraujantis technologinis mąstymas padėjo genetikai iš mokslo tapti pasaulio apmąstymo ir pažinimo būdu (Silva 2005: 101). Genetiniame diskurse susisieja naujausios filosofinės kryptys (dirbtinis intelektas ir dirbtinė gyvenamoji aplinka, keisti tapatumai, protezai, kyborgai, bioetika), kultūrinė ir medijų kūryba (žmogaus klonai ir infopavidalai kine, literatūroje, kompiuteriniuose žaidimuose), politika (genų patentavimas, žmogaus genomo projektas, sveikatos apsauga, genetiškai modifikuotų produktų sklaida ir apsauga nuo jų, naujų gyvybės pradėjimo būdų įteisinimas). Simboliniu ir nepaprastai paveikiu to diskurso branduoliu galima laikyti su genetinio kodo paslaptimi, to kodo šifravimu susijusius mokslinius bei filosofinius svarstymus. Kalbos, juolab mokslinių pranešimų pavidalo gandai apie naujus laimėjimus, padėsiančius atskleisti genetinį kodą, prikausto plačiosios publikos dėmesį ir netiesiogiai ją įtikinėja tą kodą esant gyvybės paslaptimi, kurią išspėjęs žmogus jau pats galės valdyti visą gyvąjį pasaulį. Kitaip tariant, žmogus galėsias kurti save pagal savo įsivaizdavimą ir poreikius. Genetinio kodo paslaptinumas ir su jo atskleidimu susijusi, sakykime, misterija kodo tema yra tapusi ypatingu kultūros „genu“, kuris ja „užkrečia“ visas kultūros sritis. Šiuo atžvilgiu puikus pavyzdys – į daugybę kalbų išversta, įvairiausiais aspektais tarptautiniuose forumuose gvildenta, didžiules teologines diskusijas sukėlusio Dano Browno knyga *Da Vinčio kodas*, pagal kurią buvo susuktas per visus pasaulio ekranus perėjęs filmas. Knyga ir filmas paskatino gausų jų įvaizdžius naudojančios kultūros ir medijų produkcijos srautą, taip pat tą produkciją gvildenančių mokslinių darbų bangą. Tokioje kultūrinėje terpėje „kodo genas“ tarsi savaime genetikos laimėjimus paskleidžia kultūros pro-

dukcijos pavidalais, o gyvenamojo pasaulio reiškiniams, taip pat socialinėms struktūroms įskiepija genetinius aiškinius. Nesunku pastebėti, jog kodas yra visų informacijos technologijų pagrindas, tad kodo tema kuria kultūrinę informacinių ir biotechnologiją sueities pagrindą.

Genetiniam diskursui būdinga suprekinimo galia – jis pats laikytinas į kūną ir gyvybinę energiją nukreipto kapitalistinio suprekinimo ir suišteklavimo vyksmo apraiška. Sąlygiškai galima išskirti dvi žmogaus kūno suprekinimo „kryptis“ – genetinių atradimų ir biotechnologijų patentavimas bei žmogaus organų ir iš kūno išgaunamų biologinių medžiagų rinkų kūrimas. Daugelis tyrėjų atkreipia dėmesį, jog pastaruoju metu nepaprastai sparčiai auga žmogaus organų ir biologinių medžiagų rinkos, todėl visiškai pagrįsta atrodo nuomonė, jog biokomercijoje iš žmogaus audinių fragmentų gaunama nauda turi „išsklaidyti visus užsilikusius manymus“, kad žmogaus kūnas gali būti vienaip ar kitaip atribotas nuo verslo santykių ar kad jis gali būti įsivaizduojamas kaip tam tikra nelygstama ir neapskaičiuojama vertybė (Waldby, Mitchell 2006). Tačiau svarbiausia žmogaus kūno suprekinimo ir suišteklavimo „kryptis“ yra genetinių atradimų ir manipuliacijų patentavimas. Neturėdami galimybių išsamiai gvildinti šios „krypties“ ypatumų, aptarsime tik kai kuriuos genetinių išteklių užvaldymo aspektus, kurie, manytume, patvirtina bendrą kapitalistinio suprekinimo ir suišteklavimo vyksmo supratimą, kurį nusakėme siedami K. Marxo ir M. Heideggerio įžvalgas.

Globaliniu greitu tapusiu kūno suprekinimo ir suišteklavimo vyksme galima pažymėti savai lemtingą datą, kuri nurodo laiką, kada šis vyksmas perėjo į naują režimą. Jungtinių Valstijų Patentų ir prekių ženklų biu-

ras 1987 metais pakeitė iki tol galiojusią nuostatą nepatentuoti atradimų gamtotyros srityje ir nusprendė, jog gyvūnijos komponentai – genai, chromosomos, ląstelės ir audiniai – galimi patentuoti ir paversti intelektine nuosavybe tų tyrėjų ar kompanijų, kurios pirmosios išskyrė tam tikras komponentų savybes, aprašė jų funkcijas, nurodė praktinio panaudojimo sritis ir būdus. Galima prisiminti, jog jau 1928 metais šiame biure norėta užpatentuoti volframą, tačiau prašymas buvo atmetas aiškinant, jog gamtoje esančios medžiagos negali būti laikomos išradimais, kitaip tariant, atradimai nelaikomi išradimais. Naujoji patentavimo nuostata leidžia patentuoti ir gyvūnus bei augalus, kuriuose esama pakeistų genų. Žemės ūkyje transnacionalinės vadinamosios *life-science* korporacijos stengiasi išstumti natūraliąją žemdirbystę ir suimti į savo rankas visas sėklų atsargas, kiek modifikuodamos tų sėklų genus ir šitaip įtvirtindamos nuosavybės teisę. Tad korporacijos tampa sėklų tiekėjomis, o ūkininkai – sėklų naudotojais, neturintys jokios nuosavybės teisės į derlių, nes jie neišperka patentuoto augalo. Tokių korporacijų tikslas yra užvaldyti visas mūsų planetos maistinių augalų sėklų atsargas, šitaip visus gyventojus paverčiant jų tiekiamos augmenijos vartotojais, o visą augmeniją ir gyvūniją – biologiniais tų kompanijų nuosavybės teise valdomais ištekliais (plačiau apie bioišteklių nusavinimo tendencijas ir praktikoje įgyvendinamas strategijas žr. Rifkin 2000: 65-69). Natūraliosios žemdirbystės šalininkai spaudžiami pasitelkiant įvairių šalių teismus, kuriems teikiami ieškiniai dėl intelektinės nuosavybės gynimo ir apsaugos. Teisinėje praktikoje vis labiau įtvirtinamas supratimas, jog patys ūkininkai turintys prižiūrėti savo laukus, kad į juos nepatektų patentuotų augalų, o pastebėję – pranešti kompanijai, kuri juos ir pašalintų. Ne-

pastebėjęs „naujovių“ (o juk ištirti naujuosius augalus ūkininkas neturi galimybių!) gali būti kaltinamas pasikėsiniu į patentuotą nuosavybę ir ilgus metus tąsomas brangiai kainuojančiame teismo procese (konkretus sudėtingo teismo natūraliosios žemdirbystės išstūmimo pavyzdys gvildenamas Garforth 2006).

Genų inžinerijos ir biotechnologijų pramonės plėtra ir tos plėtros teikiamos galimybės paskatino aukso karštligę. Į ją atkreipia dėmesį įvairūs tos srities tyrinėtojai. Naujoji aukso karštligė kreipia mokslines pajėgas ir investicijas į kūno teritoriją, o pastarosios suprekinimas, kad ir koks neteisėtas atrodytų tradicinės jurisprudencijos požiūriu, peržengia mus (Dickenson 2004, 123), kitaip tariant, tampa nevaldomas, šitaip paliudydamas esminę kapitalo ir kapitalizmo sistemos galią peržengti visokias ribas, trukdančias kapitalo savidaugai. Kūnas tampa tarsi įvairiausių teritorijų dariniu, kuriame savo „sklypelius“ stengiasi įteisinti ir nusavinti aukso karštligės apimtos mokslo ir verslo korporacijos, taip pat valstybinės agentūros. Aukso karštligės įvaizdis siejasi su M. Heideggerio nurodytu naujųjų laikų mokslinės gamybos bruožu – užgrobti ir nusiaubti tiriamą sritį. Tą karštligę būtų pagrįsta vadinti kūno ir genų karštlige. Ji masina pasakiškais pelnais, o sykiu naujais visuomenės priežiūros ir valdymo būdais bei technologijomis, gundančiomis ilgaamžiškumo, o jį peržengus – ir nemirtingumo vizija. Aukso karštligės įvaizdis savaip paryškina kapitalizmo sistemos tęstinumą, kolonijinį jos pobūdį ir sykiu kolonializmo virsmą – geografinę ekspansiją per globalizacijos metą ima skleisti kūno suišteklinimo ir išteklių eksploatavimo pavidalu. Kapitalizmas, įtvirtinęs savo viešpatavimą geografinėje plotmėje – kolonijinis industrinis kapitalizmas – ir tapęs globalizaciniu kapitalizmu, aptinka naują ekspansijos sritį

– gyvybę ir žmogaus kūną. Pažymėtina, jog mokslininkai, gvildenantys genetikos ir biotechnologijų tyrinėjimų keliamas filosofines, socialines, kultūrologines, etines ir kitokias problemas, dažniausiai neminėdami nei K. Marxo, nei M. Heideggerio, šį kolonizavimo vyksmą nusako nuosavybės (*ownership*) išplėtimo ir suprekinimo (*commodification*) sąvokomis, susiejiančiomis jų darbus su K. Marxo išvalgų pagrindu susiklosčiusia kapitalizmo sistemos kritinės analizės tradicija. Įvairių korporacijų, mokslinių bendrovių ir valstybinių agentūrų nuosavybe, kuri rinkon pateikiama kaip įvairiausios prekės, tampa žmogaus kūno „medžiagos“ ir gyvosios materijos elementai – genai ir proteinai, taip pat jų sąveikos procesai. Kaip jau minėjome, dabartinis kolonizavimo procesas vyksta nuosavybės ir prekinis santykius skleidžiant ir įtvirtinant patentavimo būdu. Visa apimanti suprekinimo galia, įtvirtinanti suprekinimo nuostatą pasaulyje, kyla iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Šiuo atžvilgiu dera prisiminti, jog ir vartojimo bei vartotojų kapitalizmas susiformavo Jungtinėje Valstijoje, iš kurių sklinda ir esminės globalizacijos paskatos.

Genetiniam pasaulėvaizdžiui, kuriame švyti gundanti nemirtingumo idėja, nepaprastą poveikumą teikia su postmodernioje kultūroje išplitusiais vaizdiniais glaudžiai susisiejantys biotechnologijų kūriniai – chimeros, klonai, transgeniniai gyvūnai, taip pat mokslinis biotechnologijų ir infotechnologijų diskursas. Žmonijos ateitis siejama su mišriomis gyvybės formomis – transgeniniais ar kitaip genetiškai pakeistais organizmais, padėsiančiais atitolinti, o vėliau ir įveikti mirtį. Jau dabar labai paplitęs chimėrų ir transgeninių gyvūnų, jau nekalbant apie klonus, kūrimas. Chimėros kuriamos iš kelių embrionų – laštelės ir embrionai tiesiogiai sąveikauja tam tikroje

dirbtinėje terpėje, kurioje susilieja į naują embrioną, o transgeniniai gyvūnai „gaunami“ į embrioną įterpus papildomus genus (plačiau apie genetiškai modifikuotus gyvūnus žr. Dewar 2004). Didžiuma tyrėjų sutinka: kad ir kokie barjerai būtų statomi – žmogaus klonavimo nepavyks išvengti, nes pernelyg daug mokslininkų pajėgų lenktyniauja, kas pirmas pasieks tikslą. Didžiojoje Britanijoje visokiausios populiariojoje kultūroje plintančios pamėklės gali būti ir moksliskai paaiškinamos. 2007 metais leista kurti chimeras, tačiau kol kas tik trumpam trijų savaičių laikui. Kaip realus žingsnis nemirtingumo link laikomas nemirtingų ląstelių linijų išskyrimas tiriant vėžinius procesus. Jau 2000 metais sausio mėnesį BBC transliuotoje mokslinėje programoje *Gyvenimas ir mirtis XXI amžiuje* buvo pranešta apie galimybę „įrašyti nemirtingumą į žmonių rasės genus“, o šią galimybę etiniu požiūriu svarstantis J. Harrisas prieina išvadą, jog nors nemirtingumas išskaido žmoniją į galinčius ir negalinčius jo siekti, tačiau tokio gėrio nėra pagrįsta atsisakyti, jeigu jo negalima paskirstyti visiems (Harris 2004: 529). Tuomet esminiu etikos klausimu tampa, pasak J. Harris, nemirtingųjų ir mirtingųjų sugyvenimas.

Kitą nemirtingumo versiją teigia kompiuterių ir komunikacijos technologijų poveikį apmąstantys filosofai ir tyrėjai. R. Kurzwellas įsitikinęs, jog jau trečiojo dešimtmečio pabaigoje žmonės su protingomis mašinomis bendraus natūraliu būdu per neuroninius implantus, o vėliau žmonių su neuroniniais implantais vis daugės. Tikima neurochipus pajėgsiant kaupti atsiminimus, visus duomenis apie žmogaus gyvenimą, būdo bruožus, jausmus, išgyvenimus ir formuoti galimą išsaugoti asmens tapatybės „dokumentą“, kurį jau būtų galima perkelti ir į kitą būtybę (Kurzweil 1999). Tokiam žmogaus evoliucijos įsivaizdavimui pa-

grindus dėjo D. Haraway, 1985 metais išspausdinusi *Kyborgo manifestą*. Ji atkreipė dėmesį į vis labiau spartėjantį ir įvairialypėjantį žmogaus gyvenamojo pasaulio sutechnologinimą ir padarė paprastą išvadą – šių laikų žmogui jau būdingas technologiškumo bruožas. Tokia išvada plaukia ir iš M. Heideggerio išdėstytos šiuolaikinio gamybinio technologinio mokslo ir pasaulio vaizdo sampratos. Atsižvelgdama į šiuolaikinio žmogaus technologiškumą, D. Haraway ėmėsi dekonstruoti visas ontologinėmis laikytas žmogaus ir gyvūno, organizmo ir mašinos bei mechanizmo, fizinio ir nefizinio pasaulių, vyro ir moters perskyras bei atskirtis, rodydama, kaip mašina „įsiskverbia“ į organizmą ir žmogų, juolab kad mašina yra žmogaus kuriamas jo gyvenimui gerinti gaminyš, perimantis gerąsias žmogaus savybes: „mūsų mašinos stebėtinai gyvybingos, o mes patys bauginamai inertūs“ (Haraway 1991: 153). Pastaruoju metu svarstymus apie techninių būtybių galimybes skatina ir nanotechnologijų laimėjimai – jau dabar veriasi galimybė kurti ir žmogaus kūnan suleisti įvairius mažyčius sugedusias ląsteles bei organų vietas remontuojančius prietaisus. Įdomu tai, jog ir kai kurių religinės pakraipos mąstytojų manymu, technologinį žmogaus tobulinimą dera suvokti kaip žmogaus evoliuciją *techno sapiens* link ir laikyti tokią raidą žengimu į Dievo karalystę (Jackelén 2002: 293). Žmogaus sutechninimas įsivaizduojamas jo sudievinimo požiūriu. Tačiau šiuo atveju neatsižvelgiama į sekuliarizuojantį, Dievą ir dieviškumo pajautą ištrinantį šiuolaikinio mokslo pobūdį.

Nemirtingumas turi žmogų išlaisvinti iš pavaldumo gamtai, kitaip tariant, suteikti jam visagalybę gyvybės, erdvės ir laiko atžvilgiu. Žmogus pats ima valdyti savo evoliuciją. Todėl nebeatrodo keistas XIX amžiaus rusų religinio mąstytojo Nikolajaus Fiodorovo įsiti-

kinimas, jog gamtą perkeičianti ir sudievinanti žmonija, pereinanti nuo gamtos eksploatavimo prie jos reguliavimo, turinti iškelti sau tikslą fiziškai prikelti visus Žemėje gyvenusius žmones, kurie, pritrūkus vietos, galėtų kurtis kitose planetose. Tame jo įsitikinime galima išvelgti tam tikro postmodernumo – postmoderniojoje kultūroje veikia senųjų kultūrų, religinių etninių tapatumų bei ezoterinių praktikų „prikėlimo“ ir suprekinimo mechanizmas, kuris palaiko mokslinę žmogaus „prikėlimo“ genetiškai jį rekonstruojant idėją. Prikėlimo ir apgyvendinimo kitose planetose idėja siejasi su Jeano-François Lyotard'o mintimis apie vakarietiškos civilizacijos raidą, priklausomą nuo žmonijos savisaugos instinkto – žmonija kuria savo infoneurogenetinį pavidalą, kuris išvengs Saulės sistemą neišvengiamai ištiksiančios baigties pasklisdamas po Visatą. Šiuo atveju nemirtingumo idėja suvokiama kaip civilizacijos ir žmonijos raidos „ašis“ ir tikslas, nulėmiantis dabarties technologijų raidą.

Kad ir kaip suvoktume „nemirtingumą“, ginčytumės dėl jo „tikrumo“ ar „netikrumo“, galima priėti vieną išvadą: visos genetikos, informatikos ir kitų mokslų laimėjimų teikiamos žmogaus gyvenimo ilginimo galimybės, kurios palaiko gundančią nemirtingumo idėją, jau yra „užimtos“ prekinųjų santykių, tad ir pats nemirtingumas įmanomas tik kaip prekė. Tad gundymą nemirtingumu galėtume įsivaizduoti kaip žmogaus išlaisvinimo ideologijos atmainą, kuri pridengia naują suprekinimo ir suišteklinimo sritį – kūną ir gyvybę. Nemirtingumo ideologemos ypatumas tas, kad ji tarsi išlaisvina ir iš prekinųjų santykių – juk nemirtin-gasis, įgaudamas dieviškąjį atributą, prekinis santykius palieka mirtingųjų tikrovėje. Todėl ši ideologema gali tapti veiksminga žmonių priežiūros ir valdymo priemone – žmonės patys tvarkosi taip, kad įgautų galimybę siekti nemirtingumo (lygiai taip, kaip patys siekia vis naujų vartojamų gėrybių), kurio „tikrumą“ laiduoja mokslas, kultūra ir švietimas.

LITERATŪRA

Amani, Bitā and Rosemary J. Coombe. 2005. „The Human Genome Diversity Project: The Politics of Patents at the Intersection of Race, Religion, and Research Ethics“, *Law and Policy* 27(1): 152–188.

Arrighi, G. 1996. *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*, London and New York: Verso.

Dewar, E. 2004 *The Second Tree: Stem Cells, Clones, Chimeras, and Quests for Immortality*, New York: Carrol and Graf Publishers.

Dickenson, D. 2004. „Consent, Commodification and Benefit-sharing in Genetic Research“, *Developing World Bioethics* 4(2): 109–124.

Foucault, M. 1977. *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, ed. D. Bouchard, Oxford: Blackwell.

Garforth, K. 2006. „When Worlds Collide: Biotechnology Meets Organic farming“, in *Hoffman v Monsanto // Journal of Environmental Law* 18(3): 457–477.

Haraway, D. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.

Harris, J. 2004. „Immortal Ethics“, *Annals of the New York Academy of Sciences* 1019: 527–534.

Heidegger, M. 1992. *Rinkiniai raštai*, iš vok. k. vertė A. Šliogeris, Vilnius: Mintis.

Huysens, A. 1984. „Mapping the post-modern“, *New German Critique* 33: 5–52.

Jackelén, A. 2002. „The Image of God as *Techno Sapiens*“, *Zygon* 37(2): 289–302.

Kurzwell, R. 1999. *The Age of Spiritual Machines: When Computers Exceed Human Intelligence*, New York: Viking.

Lash, S. 2002. *Critique of Information*. London: Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Lyotard, J.-F. 1993. *Postmodern Explained: Correspondence 1962–1985*, Afterword by Wlad Godzich. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

Marx, K. 1974. *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie (Rohentwurf), 1857–1858*. Berlin: Dietz Verlag.

Rifkin, J. 2000. *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, Where All of Life is Paid-for Experience*. New York: Jeremy P. Tarcher and Putnam.

Silva, Vesta T. 2005. „In the Beginning Was the Gene: The Hegemony of Genetic Thinking in Contemporary Culture“, *Communication Theory* 13(1): 100–123.

Waldbly, C.; Mitchell, R. 2006. *Tissue Economics: Blood, Organs and Cell Lines in Late Capitalism*. Durham: Duke University Press.

TEMPTATION BY IMMORTALITY: BODY AS A COMMODITY AND RESOURCE

Vytautas Rubavičius

Summary

The article deals with the idea and temptation of immortality as promoted by new genetic discoveries and various production of postmodern culture. Postmodernity is considered a recent stage of the development of capitalism system marked by decisive turn to the resources of the human body and life processes. In order to explain the peculiarities of this stage of capitalism, development insights of K. Marx and M. Heidegger are brought in. These insights are generalized under the concepts of commodification and resourcification designating the main forces of capitalist expansion which may be called a genetic colonization. Thus postmodernity is characterized not only by commodification of culture, services, abilities and skills, but especially by the resourcification of genetic and life materials with the powerful instrument of patenting. Genetic discourse is considered to be a new world-view in which other discourses are

correlating and supporting the notion of an evolutionary trend from *homo sapiens* to *techno sapiens*. This trend brings out new possibilities to transgress the limit imposed on human beings by the forces of nature – mortality. The author of this article arrives at a conclusion that, first, the temptation by immortality can be regarded as a version of modernist ideology of human liberation from various social and heavenly constraints which is supported by scientific genetic discourse, becoming a stimulating factor of postmodern cultural production. Secondly, that all the possibilities stemming from new genetic and biotech discoveries fall under the regulation of property relations thus making „immortality“ – a temptation and brand – both an exceptional commodity and commodifying force.

Key words: bioresources, body, commodification, immortality, patenting, postmodernity, resourcification.

Įteikta 2007 12 18